

Atıf/Cite: Özalper, M. (2023).
Sovyet dış politikasında
Türkiye, Balkanlar ve Orta
Doğu. *İctimaiyat*, Osmanlı'dan
Günümüze Balkanlar Özel
Sayısı, ss. 152-163.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved:

17 / 07 / 2023

Kabul / Accepted

12 / 10 / 2023

DOI: [10.33709/ictimaiyat.1328791](https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1328791)

Sovyet Dış Politikasında Türkiye, Balkanlar ve Orta Doğu (1957-1960)

Türkiye, the Balkans and the Middle East in Soviet Foreign Policy (1957-1960)

Mehmet ÖZALPER^a

Özet

Sovyet Rusya, bloklaşan dünyada doğu devletleri ile yakından ilgilenmiştir. Orta Doğu eksenli olmak kaydıyla bu ülkelerde yaşanan siyasi ve askeri bütün olayların sürekli merkezinde yer almıştır. Balkan Politikasını da sabit tutan Sovyetler bu bölgenin kendisi için Avrupa'ya açılan tek kapı olması sebebi ile dış politikada Balkanlara özel bir yer ayırmıştır. Ortadoğu'da olduğu gibi Balkan ülkelerinin de iç ve dış politikalarını sürekli takip etmiş ve gerekli olduğunu hissettiği zaman müdahalelerde bulunmuştur. Türkiye'nin bir Balkan ülkesi olup olmadığı noktasında bilim camiasında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak gerek mirasını devraldığı Osmanlı Devleti'nin bütün idari sistemlerinin Balkanlarda oluşması gerekse de Avrupa kıtasına dolayısıyla Balkan coğrafyasına dahil olan ve dünya merkezi statüsündeki şehirlerin ilk sıralarında sayılan İstanbul'un içerisinde bulunduğu coğrafyanın Türkiye'de yer alması sebebiyle bir Balkan ülkesi olarak kabul edilebilmektedir. Sovyet Rusya da bu sebeplerin de etkisiyle Türkiye ile olan ilişkilerinde tıpkı Orta Doğu ve Balkan ülkelerine davrandığı şekilde yaklaşımlar sergilemiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünya konjonktürü ve Sovyetlerde yaşanan iktidar değişiklikleriyle Balkanlar, Türkiye ve Orta Doğu ile alakalı konularda Sovyet Rusya'nın ilgisinin arttığı söylenebilir. Bu çalışmamızda bahsi geçen yıllarda Sovyetlerin üç bölgeye karşı izlediği dış politika Tarih biliminin usul ve kaideleri çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Balkanlar, Dış Politika, Sovyet Rusya, Orta Doğu, Uluslararası İlişkiler

Abstract

Soviet Russia was closely interested in the eastern states in the bloc world. It has always been at the center of all political and military events taking place in these countries, with the exception of the Middle East. Keeping their Balkan Policy constant, the Soviets reserved a special place for the Balkans in their foreign policy because this region was the only door opening to Europe for them. He constantly followed the domestic and foreign policies of the Balkan countries, as in the Middle East, and intervened when he felt it was necessary. There are very different opinions in the scientific community on whether Turkey is a Balkan country or not. However, it can be considered a Balkan country because all the administrative systems of the Ottoman Empire, from which it inherited the Ottoman Empire, were formed in the Balkans, and because Istanbul, which is included in the European continent and therefore the Balkan geography and is considered to be one of the first cities with world center status, is located in Turkey. Under the influence of these reasons, Soviet Russia approached its relations with Turkey in the same way as it did with the Middle Eastern and Balkan countries. It can be said that Soviet Russia's interest in issues related to the Balkans, Turkey and the Middle East increased, especially with the changing world conjuncture after the Second World War and the changes in power in the Soviets. In this study, the foreign policy followed by the Soviets against the three regions in the mentioned years was examined within the framework of the procedures and rules of the science of History.

Keywords

Balkans, Foreign Policy, Soviet Russia, Middle East, International Relations

^a Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş/ Türkiye.

Assoc. Prof. Dr., Muş Alparslan University, Faculty of Science and Literature, Department of History, Muş/Türkiye.

Email: m.ozalper@alparslan.edu.tr.

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License ile lisanslanmıştır.

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

1. Giriş

Yirminci yüzyıl dünya siyasi tarihi üzerine yapılacak bir çalışmada Sovyet Rusya'ya atıf yapmadan geçmek çok güçtür. Dünya tarihinde çok az örneği görülen işçi sınıfının iktidarının kapitalist sistemlere alternatif olarak uygulandığı sistemi kuran Sovyet Rusya, bu rejimi yetmiş yıl sürdürmüştür. Bunun yanında neredeyse insanlığın tamamını bir şekilde doğrudan veya dolaylı etkileyen ve neredeyse seksen milyon gibi bir kayıpla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı'nın da tarafı olan Sovyet Rusya, kurmuş olduğu bu rejimi bütün dünyaya yaymak ve hakimiyetini genişletmek adına böylesi bir etki oluşturmuştur. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nın sebebi Faşizm ve Sosyalizm çatışması olarak görünüyorsa da esas sebep Sovyet Rusya'nın kapitalist ülkelerin Almanya ve İtalya ile birleşerek kurmayı düşündüğü dünya düzeni üzerine saldırıya geçme ihtimalidir. Nitekim savaşın hemen öncesinde Faşizm temsilcisi ülkeler ve Sovyet Rusya arasında varılan uzlaşmalar, kurulması muhtemel bu ittifakı engelleme girişimleridir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ağır yıkımından sonra yaşanan "Soğuk Savaş" diye adlandırılan süreç sadece dünya hakimiyeti üzerine mücadele veren tarafların bir çekişmesi olarak değerlendirilmemelidir. Özellikle silah ve ekonomik üstünlüğü merkezinde barındıran bir mücadele olmak kaydıyla bütün dünyayı hassaten Balkan coğrafyasını tamamen içerisine alan Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinin tamamını ciddi bir şekilde etkilemenin ötesinde nerdeyse bu ülkelerin idari rejimlerinin fikri temellerini belirlemiştir (Saul, 1999: 9). Sovyet Rusya açısından bu dönemin en belirgin özelliği, Sosyalizm rejimini sadece kendi ülkesinde değil Avrupa'ya açılan tek kapı olan Balkanlarda kurulan Sosyalist hükümetlerin hamisi niteliğine dönüşmesidir. Bu bölgede oluşturduğu hat aynı zamanda kendi güvenliği için Kapitalist dünyanın önünde bir tampon bölge mahiyetindedir. 1949 yılında Çin'de gerçekleşen rejim değişikliğiyle beraber Kapitalist sistemin karşısında büyük bir alternatif haline dönüşen Sosyalist sistem bütün dünya nüfusunun neredeyse yarısını kendi içerisine almıştır (Tellal, 2007: 355).

Sovyet Rusya, bu konuma gelmesiyle beraber Balkanlara sürekli verdiği önemi bir nebze daha arttırmıştır. Elbette ki burada en çok atfedilen husus Slav ırkına mensup olmaları sebebiyle din ve kültür birliği konusudur. Nitekim bu şekilde düşünen kesim Rusya'da mevcut bulunan keskin milliyetçi kesimdir. Rus siyasetinde söz sahibi olan siyasetçiler ise Balkanlar ile olan ilişkileri sadece bahsi geçen birlik noktasıyla bakmaktadırlar. Unutmamak gerekir ki uluslararası ilişkilerde söz konusu devlet çıkarları olduğu zaman bahsi geçen bu birliktelikler sürekli olarak ikinci planda kalmaktadır. Diplomasinin bu temel üzerine bina edildiği de düşünüldüğü zaman devletlerin diğer devletlerle ilişki kurarken her zaman ön planda tuttıkları husus ülke çıkarları

olmuştur. Bu sebepler ışığında Sovyet Rusya'nın Balkanlara olan yaklaşımında ekonomik ve askeri sebepler de çok önemli bir etken haline dönüşmektedir. Balkanlarla sınırlı olmamak kaydıyla Sovyet Rusya bütün dünyada kurulan sosyalist rejimler üzerinde kendisine bir hamî kimliği üstlendiği için bu bölge ile de çok yakından ilgilenmiştir.

Rusya'nın değişmez politikası olan sıcak denizlere inmek ve boğazlardan¹ geçiş bunun yanında vurgulamış olduğumuz kültür birliği meselelerinin uluslararası ilişkilerde akim kalması siyasi gelişmelerde de kendisini göstermiştir. Nitekim Sovyet Rusya'nın Yugoslavya ile yaşamış olduğu krizler ve çıkması muhtemel bir savaş olasılığı bunun en kuvvetli delili olarak değerlendirilebilir (Kamalov, 2007:99). Sovyetler Birliği ile Balkan ülkeleri arasındaki en önemli ilişkilerden biri de hükümetlerin kurulmasında Sovyetler Birliğinin desteğidir. Ancak Yugoslavya burada farklı bir konumda kalmaktadır sebebi ise Yugoslavya'nın bir anlamda kendi çabalarıyla bağımsızlığı elde etmesinden kaynaklanmaktadır. İdeolojik olarak Sovyetlere yakın, ekonomik olarak batıyla ilişkilerini devam ettiren bir ülke niteliğindedir. Bu sebeple Yugoslavya kısmen hariç olmak üzere Balkan ülkeleri Sovyetler Birliği'ni bir anlamda kurtarıcı gözüyle görmektedirler. Lakin Sovyetler Birliği bu coğrafyaya yayılmacı bir politikayla ilerlemiştir. Bunu yaparken kullandığı en temel argüman ülkelerin üst yönetim kadrolarındaki kişileri tamamen sosyalist düşünceye sahip şahıslar olarak belirlemesidir. Diğer önemli uygulaması da ülkelerde kendi desteğinin karşısında duran muhalefet partilerini bertaraf etmek amacıyla yürüttüğü çalışmalardır (Ünlü, 2019:150).

2. Sovyetlerin Balkan ve Orta Doğu Siyaseti

Çalışmanın konusu ile alakalı var olan eserlere ek olarak kullanıma yeni açılan Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik arşivinde tasnifi yapılan belgeler ışığında Sovyet Rusya'nın bahsi geçen bölgelerle ilgili yaklaşımları Türk dış politikası açısından önem arz etmektedir. Sovyet Rusya'nın kuruluşundan beri idare mekanizmasının önemli isimleri arasında sayılan Sovyetlerin üçüncü lideri olan Nikita Sergeyeviç Kruşçev iktidarı döneminde yerine geçtiği Stalin döneminin politikalarını terk etme yolunu seçmiştir (Çapraz, 2020: 1). Ancak uygulama noktasında iktidara gelmek için mücadele ettiği öne çıkan isimleri bertaraf etmiştir. Özellikle ordu içerisindeki general çekişmelerinden ustaca faydalanmış ve askeri kuvveti kontrol etmiştir. Böylece çoğulcu yönetim şeklini destekler söylemler hareket tarzı arasında ciddi bir tezat oluşturmuştur. Tıpkı Stalin idaresinde olduğu gibi tek adam yönetimini net bir şekilde uygulamıştır. Nitekim kişilik özelliklerine bakıldığı zamanda tıpkı Stalin'de olduğu gibi sert bir mizaca sahip olduğu

¹ Boğazlar meselesinin iki ülke ilişkilerine nasıl yansıdığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ferit Yücebaş, Dostluktan Kaosa Boğazlar Meselesinin Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkilerine Yansıması (1920-1953), Tarih ve Toplum Üzerine Araştırmalar I, (Ed: Volkan Tunç ve Türker Uygur), Chisinau, Lambert Academic Publishing, 2021, s. 115-149.

bilinmektedir (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571-35784-141336-25-1)². Bu durum Sovyet Rusya'nın dış politikasına net bir şekilde yansımıştır. Kruşçev'in iktidara gelebilmek için yapmış olduğu tasfiyeler bütün dünya tarafından izlenmiş ve uluslararası ilişkilerde gerginliği arttırmıştır (Sander, 1966: 260). Her ne kadar söylemde barış temelli bir tavır sergilense de uygulama sahasında ciddi bir tehdit ve korku uyandırmıştır. Bunun en bariz örneğini de Orta Doğu üzerinde uygulamıştır. Başta Yemen, Amman ve Mısır olmak üzere özellikle Suriye bu uygulamayı en derinden hisseden ülkeler olmuştur. Siyasi istikrarın tam olarak sağlanamadığı bu ülkelerde iç siyaseti körükleyerek karışıklıklar çıkartmak en temel faaliyeti olmuştur (DBTDA, 571-35784-141336-25-2).

Sovyet Rusya, milletçilik argümanını kullanarak belli grupları silahlandırmış ve bunları ekonomik olarak kendisine bağlamıştır. Orta Doğu ülkeleri üzerinde ise uydu fırlatma argümanını kullanarak Sovyetlerin nükleer silah bakımından Amerika Birleşik Devletlerinden ileri bir seviyede olduğu kanaatini uyandırarak kendi emellerine uygun bir şekilde bağlılıklarını kazanmaya çalışmıştır. Güdümünde kurdurduğu hükümetler vasıtasıyla kendisinin Orta Doğu üzerinde hiçbir emeli olmadığını ileri sürerek birlik ve beraberlik içerisinde yaşamak arzusunda olduğu kanaatini vermeye yönelik faaliyetler sergilemiştir. Böyle bir politika izleyerek diğer dünya devletlerinin Orta Doğu'da Sovyet üstünlüğü olduğuna İnanırmak istemiştir. Böylece kendisine daha rahat bir faaliyet alanı oluşturmaya çalışmıştır. Bu tavrını yapılan silahsızlanma konferanslarında da delegesi vasıtasıyla bütün dünyaya deklare etmiştir (DBTDA, 571-35784-141336-25-3). Aslında sadece Sovyet Rusya değil Amerika Birleşik Devletleri de 90'lı yıllara kadar hem bu konferanslara katılmış hem de silahlanmaya devam etmiştir (Doğanalp, 2016: 25).

Sovyet Rusya izlemiş olduğu bu Orta Doğu politikasından ötürü hemen hemen bütün dünya devletleri tarafından endişe verici, Batı devletleri için de her zamankinden daha tehlikeli olarak görülmüştür. Bu dönem Türk-Sovyet ilişkilerine bakıldığı zaman kısmi anlamda Sovyetlerden görülen yardımlar Türkiye tarafından hoş karşılanmaktadır. Suriye politikasında takınılan tehditkâr tavır hariç bırakılırsa Sovyetlerin Türkiye'ye yakınlaşmaya çalıştığı genel olarak görülmektedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel sahalarda yapılan iş birlikleri, devlet yetkilileri nezdinde karşılıklı davetler, iki ülke spor takımlarının karşılıklı faaliyetleri, İzmir Fuarı'nda Rus folklor ekibinin gösterisi, Rus keman sanatçısı David Oystrah'ın 1957 yılının Nisan ayında Ankara ve İstanbul'da verdiği konserler ile meşhur Rus Piyanist Emil Gilels'in Ankara ve İstanbul'da verdiği konserler iki ülke arasında olan kültürel iş birlikleridir. (DBTDA, 571-35784-141336-25-4). Türkiye, Sovyetler ile ilişkilerin bozulmaması için azami gayret sarf etmiştir. 1957

² Çalışmanın devamında "DBTDA" şeklinde kısaltma kullanılmıştır.

yılı Ekim ayında Sovyet Rusya elçilik çalışanlarının casusluk faaliyeti şeklindeki bir adli vaka bile krize sebebiyet vermemesi adına kapatılmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Nikolai Bulganin Başbakan Adnan Menderes'e yolladığı mektupta; Sovyet Hükümeti'nin Türk-Sovyet dostluğunun sürekli olması için elinden geleni yaptığını ve Türkiye'den de aynı şeyi beklediğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'daki devletler tıpkı Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nı yaptığı dönemde olduğu gibi mücadele ettiklerini ve Sovyet Rusya'nın da Türkiye'ye verdiği destek gibi onlara da destek verdiğini ve herhangi bir kötü emelinin olmadığını belirtmişlerdir. Ancak birçok büyük emperyalist devletin Orta Doğu devletleri üzerinde kötü emeller beslediği bilinen bir gerçektir (DBTDA, 571-35784-141336-25-5).

Özellikle Suriye iç siyasetinde yaşanan gelişmelerde ve iktidar değişikliklerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesinin olduğu, ayrıca içinde Türkiye'nin de olduğu bölgedeki diğer ülkeleri Suriye'ye karşı silahlı bir müdahalede bulunmaya sevk ettiği görülmüştür. Bu durumun Sovyet Rusya'yı endişelendirdiğine dikkat çekilmiştir Türkiye'nin Amerika'dan silah desteği almak suretiyle Suriye sınırına asker sevk etmesinin Sovyet Rusya tarafından hoş karşılanmayacağını altı çizilmiştir. Bu durumda çıkması muhtemel silahlı bir çatışmanın Orta Doğu barışına zarar vereceği ve kısa sürede bir dünya savaşına sebebiyet verebileceğine dikkat çekilmiştir. Sovyetler Birliği bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda olduğu gibi dostane ilişkileri devam ettirme arzusunda olduğunu belirtmiştir (DBTDA, 571-35784-141336-25-6).

Sovyet Rusya'nın mektubuna cevap olarak Adnan Menderes şu konulara vurgu yapan bir mektup yollamıştır; Türkiye'nin de Sovyetler Birliği ile paralel olarak iki devlet arasındaki dostluğun tesisi ve devamından yana olduğu ifade edilmiştir (Seydi, 2011: 1). Bunun en önemli göstergesinin ise İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin göstermiş olduğu tarafsızlık politikası sayesinde Sovyetlerin batı sınırında güvenlik kaygısına düşmediğine vurgu yapılmıştır. Sovyetlerin dış politika çizgisindeki söylemi ile uygulama arasındaki fark burada da açık bir şekilde görülmüştür. Bu yapılan iyiliğe karşı Sovyet Rusya savaş sonrası dostane tavır göstermek yerine iki devlet arasında imzalanan 1925 Türk-Sovyet Dostluk Antlaşmasını³ feshetmeye yeltenmiş ve Türkiye üzerinde üs ve arazi talebinde bulunmuştur (Uzman, 2018: 119). Boğazların birlikte kontrol edilmesi ve savunulması ile boğazlarda üs açma talebinin yanında Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesini istemişlerdir (Yücebaş, 2021: 129). Bu talepler Türkiye nezdinde Sovyet Rusya'ya olan itimadı ciddi anlamda sarsmıştır. Yeni kurulan

³ Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Afşar, Erkan, (2019), Türk Dış Politikasına Tarihsel Bir Bakış: Türk-Rus İlişkileri (1919-1925), Van YYÜ İİBF Dergisi, 4(7), Van, 134-148.

sistemde Türkiye ve Sovyet Rusya arasında kurulacak ilişkilerin genel dünya siyasetinden ayrı düşünülmesinin mümkün olmayacağına dikkat çekilmiştir. Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye dönük dostluk ilişkilerinin sadece sözde kaldığını, özellikle Türkiye'ye sınır bir ülke olan Suriye'de izlediği politikanın yanlış olduğu, orayı kendi silah deposu haline getirmenin ve içten yönetmeye çalışmanın Türkiye'nin aleyhine olduğu vurgulanmıştır. Suriye ile Türkiye arasında bir sorun yokken Suriye adına uyarılarda bulunmasının Suriye üzerindeki baskıcı tutumunun bir göstergesi olduğuna değinilmiştir (DBTDA, 571-35784-141336-25-7). Sovyet Rusya eğer Türkiye ile gerçek bir dostluk kurmak niyetindeyse Suriye üzerindeki politikalarından vazgeçmelidir. Komşu devlet olmasına rağmen Türkiye ne Suriye ne de herhangi bir Orta Doğu ülkesine karşı yayılcı bir politika gütmemektedir. Sadece Suriye'de yaşanan hadiselerden rahatsızlık duyduğu için Orta Doğu ülkeleri ile Bağdat Paketi'nı imzalamıştır (Kurban, 2014: 259). Amerika ve İngiltere sadece bu oluşuma destek vermişlerdir (Umar, 2020: 1). Ülkeler arasında dostluğun tesisinin ancak endişe ve tehdidin ortadan kalkması ile mümkün olduğunu belirten mektupta ilişkilerin sadece bu şartla düzeleceğini belirtilmiştir. Türk-Sovyet ilişkileri denildiği zaman Sovyetlerin kurmuş olduğu bloğu bir bütün olarak değerlendirmenin sağlıklı bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Macaristan'ın verdiği bağımsızlık mücadelesine Türkiye'nin verdiği destek aslında Türk-Sovyet ilişkilerini de etkilemektedir. Nitekim Türkiye Macaristan'da yaşanan olaylar sebebiyle Türkiye Birleşmiş Milletlere başvuru yaparak bir tahkik komisyonu kurulmasını talep ettiğine dikkat çekilmiştir. (DBTDA, 571-35784-141336-25-8).

Sovyet Bloğuna dahil olan⁴ Balkan Devletleri ile Türkiye arasında olan münasebetler de Sovyet Rusya'nın bu bölge üzerindeki etkisi ve yönlendirmesi ışığında cereyan etmektedir. Nitekim o dönem var olan Kıbrıs Meselesi Türk-Yunan ilişkilerinde gerginliği arttırırken Yugoslavya'nın Sovyet Rusya'ya bağlı diğer uydu devletler gibi davranması da Balkanlarda Sovyet etkisini arttırmaktadır. Yugoslavya'nın özellikle Batı Almanya'yı resmen tanınması Sovyet politikasına yönelik hareket ettiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu hareket tarzı Doğu Almanya'nın bir anlamda meşruluğunu ve devamını sağlamaktadır (DBTDA, 571-35784-141336-25-9). Her ne kadar Yugoslavya Sovyet Bloğundan ayrılmışsa da bütün toplumda "Öz yönetimci Sosyalizm" şeklinde bir uygulamaya geçmiştir (Aruçi, 2013: 576).

⁴ Ek bilgi olarak Balkanları içine alması sebebiyle Doğu Avrupa Sovyet Rusya'nın dış politik gündeminde olmuştur. Günümüzde devam eden Rusya ve Polonya arasında yaşanan savaşın sebepleri aslında tarihsel süreçte de var olan sorunlardan kaynaklanmakta olduğu görülmektedir. Nitekim o dönem Polonya'da liderliği elinde bulunduran Wladyslaw Gomulka ülke imkanlarını halkın hizmetine sunma yolunda hareket etmekte ve Sovyet Rusya ile sorun yaşamaktadır. Bu noktada Türkiye Polonya'nın Batı'nın desteğine ihtiyaç duyduğu kanaatindedir (DBTDA, 571-35784-141336-25-9).

Bulgaristan ile Sovyet ilişkilerini değerlendirdiği zaman Bulgaristan'ın Türkiye'ye olan yaklaşımı bir çıkarımda bulunma imkânı vermektedir. Sovyetlerin Türkiye ile olan gerilimine rağmen ilişkilerini bozmamaya gayret ettiklerini belirtmiştik. Bulgaristan'da aynı yolu izlemekle birlikte bu dönemde Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun Türkiye'ye doğru yaptıkları göç hareketinde Bulgaristan'ın her zaman izlediği sert tavrı bıraktığı görülmektedir. Bunun yanında Bulgaristan'da yapılan kutlama törenlerinde örneğin 1877-78 Türk Rus Savaşı'nın yıl dönümünde Türkiye'ye yönelik karalama kampanyalarının artık yapılmadığı görülmektedir. Ancak belirttiğimiz üzere Sovyet Rusya ile paralel bir siyaset izlendiği için Türkiye ve Rusya arasında var olan Suriye ve Bağdat Paktı meselesi münasebetiyle Sovyet Rusya'nın Bulgaristan üzerindeki etkinliğini göstermektedir ve çeşitli şehirlerde bu konuya bağlı olarak Türkiye aleyhine kampanyalar başlatıldığı görülmektedir (DBTDA, 571-35784-141336-25-10). Nitekim Bağdat Paktı'nın Sovyet yayılcılığına karşı önlem olarak imzalandığı düşünüldüğü zaman Bulgaristan'ın endişesi anlaşılmaktadır (Kapucu, 2021: 223).

Önemli Balkan ülkeleri arasında sayabileceğimiz Romanya ile de Türkiye'nin siyasi ve kültürel münasebetleri yine Sovyet Rusya'nın Romanya üzerindeki bakışı ile belirlenmektedir. İki ülke arasında iyi ilişkilerin kurulması amacıyla imzalanan antlaşmalar vardır (Özalper, 2019: 436). Ancak Rusya kendi güdümünde kurduğu Romanya hükümetinin de Türkiye ile olan iyi ilişkilerin tesisinde esas amacının farklı olduğu görülebilir. Balkan ülkelerinin Türkiye ile iyi ilişkiler içerisinde olmasını bu ülkeleri Türkiye de dahil olmak üzere NATO'dan uzaklaştırmak gayesi ile yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır (DBTDA, 571-35784-141336-25-11).

3. Sonuç

Rusya, dünya tarihi içerisinde değerlendirildiği zaman hemen her dönemde etkinliği yüksek bir devlet hüviyetinde olmuştur. Türklerin kurmuş olduğu neredeyse bütün devletlerle siyasi ve askeri olarak sürekli bir ilişki içerisinde olmuştur. Çalışma dönemimiz olan İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Türkiye ile olan ilişkilerini de yeni kurulan Cumhuriyet'in izlemiş olduğu Batı merkezli dış politika belirlemiştir. Çalışmamızın başlığında da vurguladığımız üzere bulunduğu coğrafi konumundan ötürü hem bir Orta Doğu hem de bir Balkan ülkesi sayılabilecek olan Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren dış politika çizgisinin en temel yapı taşı olan barışçı politikayı sürdürmeye çalışmıştır. Her ne kadar yüzünü Batıya dönmüş olsa bile Sovyet Rusya'ya karşı da bu barış temelli çizgiyi muhafaza etmeye özen göstermiştir. Ancak Sovyet Rusya kendini bütün dünyaya ispat edercesine izlediği sosyalist sistemi Orta Doğu ve Balkan ülkelerinin yönetim sistemleri üzerinde sürekli görmek istemiştir. Tıpkı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yapılan mücadeleyi sosyalist bir mücadele kisvesine büründürerek Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan bir mücadele olarak görmek istediği gibi.

Bu yapmış olduğu uygulamayı Balkan ¼lkeleri ¼zerinde de g¼stermiřtir. Ancak bu ¼lkelerin T¼rkiye Cumhuriyeti'nden farklılık arz eden hususları mevcuttur. ¼ncelikle Balkan ¼lkelerinin etnik k¼keninin Slav olmaları ve bu ¼lkelerin Ortodoks Hristiyan olması y¼r¼t¼len politikada etkili olduğu g¼r¼lm¼řt¼r. Rusya s¼rekli olarak kendisini b¼t¼n d¼nyadaki Ortodoksların hamisi ve d¼nya Slavlarının tek lideri olarak g¼rm¼ř ve bu ¼lkelerin kurmuş oldukları y¼netim sistemlerinin Sosyalist sistemler olmasına ve Sovyet Rusya'ya daimi bir bağlılıklarının olmasına gayret etmiştir. Bu konuda başarı sağladığının en temel g¼stergesi ise Sovyet Rusya'nın T¼rkiye'ye uyguladığı dış politikanın neredeyse aynısını Balkan ¼lkeleri ¼zerinde uygulaması olmuştur. Sovyet Rusya ile T¼rkiye arasında kurulan ilişkilere paralel bir seyir izleyen T¼rkiye-Balkan ilişkileri Sovyet Rusya'nın kurmuş olduğu bloğa ne denli h¼kim olduğunun da bir g¼stergesi olmuştur.

Orta Doğu ise Sovyet Rusya'nın daimi olarak izlediği yayılmacı politikanın hedef olarak g¼rd¼đ¼ önemli b¼lgeler i¼erisinde ilk sıralarda yerini almıştır. Sovyet Rusya i¼in Orta Doğu kendisini d¼nyaya h¼kim bir g¼ç olarak kabul ettirebilmenin yolları i¼erisinde önemli bir b¼lge olmuştur. Bu sebeple Orta Doğu ¼lkelerinin i¼ işlerine karışmak ve kurulacak y¼netimleri kendisine bağımlı kılmaktan hi¼bir zaman geri durmamıştır. T¼rkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu ile tarihsel ve coğrafi yakınlığı da T¼rk-Sovyet ilişkilerinde en belirleyici hususlardan biri olmuştur. Bu b¼lgeye doğru gerek Sovyet Rusya gerekse de T¼rkiye tarafından yapılan girişimler iki ¼lke arasındaki ilişikleri belirleyen en temel hususlardan biri olmuştur.

Kaynakça

- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon: 571 Kutu: 35784 Gömlek 141336 Sıra: 25.
- Afşar, Erkan, (2019), Türk dış politikasına tarihsel bir bakış: türk-rus ilişkileri (1919-1925), *Van YYÜ İİBF Dergisi*, 4(7), 134-148.
- Aruçi, Muhammed. (2013), Yugoslavya, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.43, Ankara, 573-579.
- Çapraz, Hayri. (2020), Nikita Sergeyeviç Kruşçev (1894-1971), *Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Ansiklopedisi*, Ankara, 1-6.
- Doğanalp, Tuğba. (2016), Uluslararası hukukta kitle imha silahları ve silahsızlanmaya yönelik girişimler, *Journal of International Management and Social Researches Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3,4, 6-15.
- Kamalov, İlyas. (2007), Soğuk savaş sonrasında rusya'nın balkanlar politikası, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi KARAM*,13, 99-113.
- Kapucu, Davut, (2021), ABD'nin ortadoğu politikasına kendi ulusal güvenlik doktrinleri ekseninde bir bakış, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3,2, 220-234.
- Kurban, Vefa. (2014), 1950-1960 yıllarında türkiye ile sovyetler birliği arasındaki ilişkiler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XIV/28, 253-282.
- Özalper, Mehmet. (2019), Türkiye'nin bölgesel barış girişimleri ekseninde 17 ekim 1933 tarihli türkiye-romanya dostluk, saldırmazlık, hakemlik ve uzlaştırma antlaşması, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 38, 433-458.
- Sander, Oral. (1966), KHRUSHCHEV' den sonra sovyetler birliği komünist çin ilişkileri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 21,3, Ankara, 253-280.
- Saull, Richard G. (1999), *Rethinking theory and history in the cold war: the state, military power and social revolution*, London, Dissertation Publishing.
- Seydi, Süleyman. (2011), Demokrat parti'nin dış politikada alternatif arayışı (1957-1960), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2,14, 1-16.
- Tellal, Erel. (2007), Sovyet dış politikası ve gromiko, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62,3, Ankara, 349-377.
- Umar, Ömer Osman. (2020), Bağdat paktı, *Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Ansiklopedisi*, Ankara, 1-5.
- Uzman, Nasrullah. (2018), II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi, *Gazi Akademik Bakış*, 11,22, 117-142.
- Ünlü, Neslihan. (2017), Soğuk savaş döneminde sovyet sosyalist cumhuriyetler birliği'nin orta avrupa ve balkanlara yönelik politikası, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde.
- Yücebaş, Ferit. (2021), Dostluktan kaosa boğazlar meselesinin türkiye-sovyetler birliği ilişkilerine yansımaları (1920-1953), *Tarih ve Toplum Üzerine Araştırmalar I*, (Ed: Volkan Tunç ve Türker Uygur), Chisinau, Lambert Academic Publishing, s. 115-149.
- Yücebaş, Ferit. (2021), Türkiye-sovyetler birliği ilişkilerinde eksen kayması (1939-1953), *Türkiye-Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, (Ed. İlyas Topsakal ve Alperen Kürşat Zengin), Ankara, 115-136.

Extended Abstract

In a study of twentieth century world political history, it is very difficult to pass without reference to Soviet Russia. Soviet Russia, which established the system in which the power of the working class, which has very few examples in world history, was implemented as an alternative to capitalist systems, continued this regime for seventy years. In addition, Soviet Russia, which was a party to the Second World War, which resulted in a loss of eighty million, which directly or indirectly affected almost all of humanity in some way, created such an effect in order to spread this regime that it had established to the whole world and expand its dominance. Although the cause of the Second World War seems to be the conflict between Fascism and Socialism, the main reason is the possibility of Soviet Russia's attack on the world order that the capitalist countries are planning to establish by uniting with Germany and Italy. As a matter of fact, the compromises reached between the countries representing Fascism and Soviet Russia just before the war are attempts to prevent this possible alliance.

The process that we call the "Cold War", which took place after the heavy destruction of the Second World War, should not be considered only as a conflict of the parties fighting for world domination. It has almost determined the intellectual foundations of the administrative regimes of these countries, beyond seriously affecting all of the Eastern European and Middle Eastern countries, which include the whole world, especially the Balkan geography, provided that it is a struggle that includes arms and economic superiority in its center (Saull, 1999: 9). For Soviet Russia, the most distinctive feature of this period is that the Socialist regime turned into the patron of the Socialist governments established not only in its own country but also in the Balkans, the only gateway to Europe. The line it created in this region is also a buffer zone in front of the capitalist world for its own security. With the regime change that took place in China in 1949, the Socialist system, which turned into a great alternative to the Capitalist system, included almost half of the entire world population.

With the Soviet Russia reaching this position, it has increased the importance it gives to the Balkan region a little more. Of course, the most attributed issue here is the unity of religion and culture due to their belonging to the Slavic race. As a matter of fact, the section that thinks this way is the sharp nationalist section in Russia. Politicians who have a say in Russian politics, on the other hand, look at the relations with the Balkans only from the point of unity. It should not be forgotten that when it comes to state interests in international relations, these partnerships are always in the background. Considering that diplomacy is built on this basis, the issue that states always prioritize when establishing relations with other states has been the interests of the country. In the light of these reasons, economic and military reasons also become a very important factor in the approach of Soviet Russia to the Balkans. Without being limited to the Balkans region, Soviet Russia was also very closely interested in this region, as it assumed a patron identity over the socialist regimes established all over the world.

Descending to the warm seas and passing through the straits, which is Russia's unchangeable policy, as well as political developments have shown that the issues of cultural unity that we have emphasized remain afloat in international relations. As a matter of fact, the crises that Soviet Russia had with Yugoslavia and the possibility of a possible war can be considered as the strongest evidence of this. One of the most important relations between the Soviet Union and the Balkan countries is the support of the Soviet Union in the establishment of governments. However, Yugoslavia remains in a different position here, because Yugoslavia, in a sense, gained independence through its own efforts. It is a country that is ideologically close to the Soviet Union and maintains its relations with the West economically. For this reason, Balkan countries, with the partial exception of Yugoslavia, see the Soviet Union as a savior in a sense. However, the Soviet Union advanced to this geography with an expansionist policy. The most basic argument he uses while doing this is that the countries determine the people in the senior management staff as individuals with socialist thought. Another important application is the work it carries out in order to eliminate the opposition parties in the countries that stand against its support.

EKLER

Ek-1: Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

Sovyet dış politikasının tahliline mebbe olarak Krusçef tarafından Malenkov, Molotof ve Kaganoviç ile bunlara nisbeten ikinci derecede bir şahsiyet olmasına rağmen istikbali parlak gözükken Şepilof'un tasfiyesini seçmek doğru olur. Bu tasfiyenin kuvveden fiile getirilme safhaları, Sovyet hâdiselerinin umumiyetle malûm olduğu nisbette, bilindiği için tasfiye hareketinin bizatihi tahlilinden ziyade neticeleri üzerinde durmak daha faydalı olacaktır. Sovyet idaresi bugünkü durumu ile Collegial sistemden fiilen ayrılmış ve bir tek şahsın sevki idaresine giren bir hüviyet almıştır. Stalin'in ölümünü takip eden senelerden Krusçef darbesine kadar geçen devrede Türk Hükümetinin tahmini (NATO'ya evvelce de bildirildiği gibi) collegial idarenin devam edemeyeceği ve sistemin gittikçe şahıslar arasında bir mücadeleye inkilâp ederek, sonunda, kuvvetli çıkacak kimsenin idareyi ele alacağı şeklinde tecelî etmişti. Nitekim, bu neticeye varılmış ve Krusçef bugün küçük bir Stalin halinde ortaya çıkmıştır. Yalnız, şurasını belirtmek icap eder ki, Krusçef'in galibiyeti ordunun desteğini elde etmekle mümkün olmuştur. Kurusçef orduya dayanırken bu kuvvetin mümes-sillerini büyük bir maharetle idare etmek kabiliyetini göstermiştir. Meselâ Jukof'un karşısında, Krusçef'in oynayacağı başka kozlar mevcuttu. Bunların başında Krusçef'in adamı olarak tanınan Mareşal Konyef gelmektedir. Krusçef Mareşaller arasındaki rekabetten ustaca faydalanmakta ve aynı zamanda ordu içinde gittikçe genişlettiği parti teşkilâtı ile askerî kuvveti kontrol etmektedir.

Krusçef gayesine yardım ettiği müddetçe Jukof'dan istifade etmesini bilmiş, istifadesi tamamlanınca da onu derhal tasfiye ederek tek kişilik idaresini bütün şiddet ve azameti ile kurmuştur.

Krusçef'in şahsına gelince, bu zat, Sovyet rejminin tam bir mahsulü olup gaddarlık ve iki yüzlülük bakımından Stalini hatırlatan birçok taraflara malik bulunmaktadır. Krusçef'in şahsiyeti kendisinin istikbale muzaf hareketleinde hiçbir hayale kapılmamayı emretmektedir.

mize müracaat ederek Arnavutluk ile aramızda siyasi bağların kurulması hususunda tavassut teklif etmekte ve bu bağların kurulmasına intizaren Arnavut menfaatlerinin memleketimizdeki Bulgar temsilcilikleri tarafından korunmasına müsaademizi iltimas eylemektedir. Her iki teklif hususunda da hükümetimizce henüz alınmış bir karar değil ise de temayül bugünkü fiilî durumun muhafaza edilmesine müteveccihdir.

Balkan devletleri ile münasebetlerimizde Romanyaya da bir pay vermek icap eder. Bütün diğer Komünist blokuna mensup memleketler gibi Romanya ile de siyasi iktisadi ve kültürel münasebetlerimiz devam edegelmektedir. Son zamanlarda Romen başvekili tarafından bir Balkan paktına mütedair tekliften ne maksad güdülmüş olduğu üzerinde durmağa değer bir keyfiyettir. Mektubun esas gayesinin Türkiyeyi ve bilhassa Yunanistanı Natodan uzaklaştırmak, şarkî avrupada bitaraf bir bölgenin ihdasına yol açmak, dünya efkârı umumiyenin alakasını Orta Şarktan Balkanlara çekmek olduğu gibi bir takım ihtimaller akla gelebilir ise de, Sovyet telkini ve direktifi ile girilen bir propağanda manevrası olarak mütaale edilen bu tarafımızdan mektuba fazla bir ehemmiyet verdiğimiz yolunda bir intiba yaratmak istenmemekte ve bu hususta azami dikkat gösterilmektedir.